

ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΟΥ 1671

Στην εϋγενική παραχώρηση του κ. Ν. Σταυρινίδη¹ οφείλεται η δημοσίευση του παρακάτω εγγράφου για τὸ χωριὸ 'Αγία Βαρβάρα', πὸν ἔχει διπλὸ ἐνδιαφέρον, ἱστορικὸ καὶ τοπωνυμιακὸ. Γιατὶ μᾶς πληροφορεῖ πὼς τὸ χωριὸ τοῦτο παραχωρήθηκε φορολογικὰ στὸν πορθητὴ τοῦ Χάνδακα Κιοπρουλὴ Ζαδὲ Φαζίλ 'Αχμέτ Πασᾶ', κατὰ τὴ συνήθεια τῶν σουλτάνων ν' ἀμείβουν τοὺς ἀξιωματικούς τους μὲ κτήματα ἀπὸ τὶς χώρες πὸν κατακτοῦσαν², ἀπ' τὴν ἄλλη πάλι μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐλέγξουμε τὴν ἱστορία πολλῶν τοπωνυμίων τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ.

Κι' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱστορικὴ ἀποψη, ἡ ἀναδίφηση τοῦ Τουρκικοῦ Ἀρχεῖου Ἡρακλείου, πὸν πολλὰ ἱστορικὰ ζητήματα ἔχει διευκρινίσει καὶ λύσει ὡς τώρα³ φανέρωσε μιὰν ἄγνωστη πτυχὴ τοῦ περιφήμου Κρητικοῦ Πολέμου⁴: ποιὰν ἀμοιβὴ πῆρε ὁ Μέγας Βεζύρης 'Αχμέτ Κιοπρουλῆς γιὰ τὸ κατόρθωμα τῆς κατάκτησης τοῦ Μεγάλου Κάστρου. Ἀλήθεια ὁ πορθητὴς πῆρε τὸ Τὸπ 'Αλιτὶ τοῦ Ἡρακλείου, πὸν κατὰ συνήθεια δινόταν πάντα στοὺς στρατηγοὺς πὸν κατακτοῦσαν μιὰ πόλη ὕστερα ἀπὸ πολιορκία⁵: μὰ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ὁ σουλτάνος Μεχμέτ Δ'

¹) Τὸν ὅποιο καὶ ἀπὸ ἐδῶ εὐχαριστοῦμε θερμότετα.

²) Τῆς ἐπαρχίας Μονοφατισίου· βλ. Ν. Σταυράκη, Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης, ('Αθήνα, 1890), μέρος II, σελ. 53, ἀριθ. 841.

³) Ἡ βιβλιογραφία γιὰ τὸν Κιοπρουλὴ εἶναι μεγάλη· ἐκτὸς ἀπ' ὅσα ἔχουν γραφτῆ γιὰ τὸν Κρητικὸ Πόλεμο (βλ. τὴ σημ. 6), σημειώνομε καὶ τὰ παρακάτω: Ahmet Refik, Köprülüler, (Κων/νη, 1915). G u l l e t i è r e, Athènes ancienne et nouvelle, (Παρίσι, 1676), σελ. 45 - 46, 394 - 395, 407, 409 καὶ ἄλλοῦ. E v l i y a Ç e l e b i, Seyahatnamesi, (Κων/νη, 1928), τόμ. 8ος, σελ. 465 - 466 καὶ ἄλλοῦ. Κ. Σάθσ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ', σελ. 9, 11, 18. Τ.Α.Η., κώδ. 3, σ. 247, 241, κώδ. 2, σ. 127, (ἀριθ. μεταφρ. 370, 371, 372), κώδ. 3, σ. 241, (ἀρ. μεταφρ. 404).

⁴) Βλ. G. A. Olivier, Voyage dans l' Empire othoman, l' Égypte et la Perse, τόμ. I, σ. 165 κέξ καὶ Ν. Μοσχοβάκη, Τὸ ἐν Ἑλλάδι δημοσίον δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ('Αθήνα, 1882), σελ. 23, § 9 κέξ.

⁵) Βλ. τὶς μελέτες τοῦ Ν. Σταυρινίδη στὰ «Κρητικὰ Χρονικά», τόμ. Α', (1947), σελ. 81 - 122, τόμ. Γ', (1949), σελ. 153 - 166, 320 - 348, 546 - 567 καὶ Θ', (1955), σελ. 213 - 333, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Σφακιῶν, (βραβείον Γεωργ. 'Α. Κατεχάκη).

⁶) Βιβλιογραφία γιὰ τὸν Κρητικὸ Πόλεμο ἔχει συγκεντρώσει ὁ Γ. 'Α. Σήφρακας στὴ μελέτη του, Ἡ πολιορκία τοῦ Χάνδακος..., Ἑπετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδῶν, τόμ. Α', (1938), σελ. 210 - 213.

⁷) Τὸπ 'Αλιτὶ σημαίνει τουρκικὰ κάτω ἀπ' τὴ βολὴ τοῦ τηλεβόλου. Δηλαδή

(1648 - 1687) τοῦ παραχώρησε καὶ δλόκληρα τὰ τρία χωριά Μαργαρίτες⁸ ἐπαρχίας Μυλοπατάμου μετὸ μετόχι Ἀγγελιανά⁹, Ἀγ. Θωμᾶ¹⁰ μετὸ μετόχι Μεγάλη Βούση¹¹ καὶ Ἀγ. Βαρβάρα τῆς ἐπαρχίας Μονοφατίου. Κι' αὐτὴ ἡ παραχώρηση δὲν ἦταν ἀπλὴ ἰσόβια φορολογικὴ κάρπωση μετὰ τὰ περιορισμένα δικαιώματα ποὺ εἶχαν οἱ Τοῦρκοι τιμαριῶτες¹², μὰ δωρεὰ ποὺ ἔδινε στὸν Κιοπρουλῆ τὸ δικαίωμα τῆς ὀλοκληρωτικῆς κατοχῆς καὶ κληροδότησης τῶν τόπων αὐτῶν. Βέβαια δὲν ἔχομε τὸ σουλτανικὸ φερμάνι, ὅμως σωζόταν στὸ Τ. Α. Η. τουρκικὸς κώδικας ποὺ περιεῖχε πολυσέλιδο ἀφιερωτήριο τοῦ Ἀχμέτ Κιοπρουλῆ, μετὸ ὁποῖο ἀφιέρωνε αὐτὰ τὰ χωριά στὸ δικό του τέμενος στὸ Χάνδακα, τὸ γνωστὸ Βεζιρὶ τζαμί¹³. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο εἶχε μεγάλη ἀξία ὄχι μόνο γιατί εἶχε τὴν ὑπογραφή τοῦ βεζιρη, μὰ καὶ γιατί ὁ τελευταῖος ἀπαριθμοῦσε ἐδῶ ὅλες τὶς ἐκστρατεῖες ποὺ εἶχε κάμει, τὰ φρούρια ποὺ εἶχε κυριέψει, τὰ ὑδραγωγεῖα καὶ τὶς κρῆνες, τὰ τεμένη καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα ποὺ ἴδρυνε καὶ τὶς δωρεές ποὺ εἶχε κάμει γιὰ τὴ συντήρησή τους. Δυστυχῶς ὁ κώδικας μετὸ ἀφιερωτήριο τοῦτο κλέφτηκε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς τὸ 1941, ποὺ ἴσως δὲν ἤξεραν τὴν

τὴν ἔκταση, ποὺ βρισκόταν γύρω σὲ μιὰ πόλη καὶ ὀριζόταν ἀπ' τὶς θέσεις, στὶς ὁποῖες ἔπεφταν τὰ βλήματα τῶν κανονιῶν, ποὺ ἔριχνε ὁ πορθητὴς στὰ διάφορα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα ἀπὸ τὸ πιὸ ψηλὸ μέρος τῆς πόλης. Ἡ ὑπαρξη τοῦ Τόπ Ἀλτι σὲ μιὰ πόλη σημαίνει ὅτι ἡ πόλη αὐτὴ εἶχε ἀντισταθῆ στοὺς ἀξιωματικούς τοῦ σουλτάνου. Γιὰ τὸ Τόπ Ἀλτι τοῦ Χάνδακα ἔγραψε ὁ Ν. Σαυρινίδης στὴν ἔφημερ. τοῦ Ἡρακλείου «Νέα Χρονικά», ἀρ φύλλ. 27, (28 - 1 - 1946) Στὰ χειρόγραφα τοῦ Τ. Α. Η. γίνεται λόγος γιὰ τὸ Τόπ Ἀλτι στοὺς κώδ. 2, σ. 116, (ἀρ. μτφρ. 350), κώδ. Ἀφιερωτηρίων, σελ. 271 καὶ 309, καὶ κώδ. 25, σελ. 134 (φερμάνι ποὺ καθορίζει τὰ σύνορά του κλπ.) καὶ σελ. 136.

⁸) Σ τ α υ ρ ἄ κ η, Στατιστική, II, σ. 39, ἀρ. 575.

⁹) Σ τ α υ ρ ἄ κ η, ὄπ. παρ., II, σ. 37, ἀρ. 519.

¹⁰) Σ τ α υ ρ ἄ κ η, ὄπ. παρ., II, σ. 53, ἀρ. 843.

¹¹) Σ τ α υ ρ ἄ κ η, ὄ π., II, σ. 53, ἀρ. 839.

¹²) Βλ. τὴ σημ. 4.

¹³) Δηλαδή τὴ σημερινὴ ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Τίτου. Τὸ τωρινὸ κτίσμα εἶναι νεώτερο, γι' αὐτὸ κι ἐξωτερικὸ εἶναι στολισμένο μετὰ ἀραβουργήματα. (Ἡ κατασκευή του τελείωσε κι ἔγιναν τὰ ἐγκαίνιά του στὶς 24 Σεπτ. 1871. Βλ. Μ. Παρλαμᾶ, Ἱστορικὰ καὶ βιογραφικὰ σημειώματα τοῦ Στεφ. Νικολαΐδου, «Κρ. Χρ.», τόμ. Γ', (1949), σ. 325). Χτίστηκε ὁμως στὴ θέση τοῦ παλιοῦ ποὺ γκαρμίστηκε ἀπὸ σεισμὸ τὸ 1856 (βλ. Σ τ α υ ρ ἄ κ η, Στατιστική, I, σ. 109). Τὸ κτήριο αὐτὸ ἦταν ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἀγ. Τίτου, ποὺ οἱ Τοῦρκοι ἔκαμον τζαμί (Βεζιρὶ τζαμί). (Βλ. Ε α ν θ ο υ δ ῖ δ η, Ἡ ἐκκλησία τῆς Κρήτης ἐπὶ Ἐνετοκρατίας, περ. «Χριστιανικὴ Κρήτη», τόμ. Β', τευχ. Β', (1913). Περιγραφή τοῦ παλιοῦ Βεζιρὶ τζαμιοῦ ἔχει ὁ E n l i y a Ç e l e b i, ὄπ. παρ., σ. 501. Ἀκόμη ἀναφέρεται στοὺς κώδικες τοῦ Τ.Α.Η. 48, σ. 139, 15, σ. 50 καὶ 80, σ. 105.

ἀξία του, μὰ τοὺς ἔκαμε ἐντύπωση τὸ χοντρό χαρτί μὲ τὴν τουρκικὴ γραφή.

Σήμερα στὸ Τ.Α.Η. ὑπάρχουν τρία ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν τὰ παραπάνω χωριά καὶ περιγράφουν πῶς ἐμφανίστηκε ὁ πληρεξούσιος τοῦ Μεγάλου Βεζίρη στὸ Ἱεροδικεῖο τοῦ Χάνδακα, γιὰ νὰ ἀναγγεῖλη ὅτι ὁ σουλιάνος παραχώρησε τὰ χωριά στὸν Κιοπρουλή· ὁ πληρεξούσιος αὐτός, ποὺ εἶναι ὁ Ἐμποῦ Βεκὴρ, Δεφτερδάρης τῆς Κρήτης, ζητᾶ νὰ σταλῆ ἀντιπρόσωπος, γιὰ νὰ ἐξακριβώσῃ τὰ σύνορά τους. Αὐτὸ καὶ γίνεται καὶ τὰ σύνορα, ποὺ χαρακτηρίζονται μὲ μιὰν ἀλυσίδα τοπωνυμίων, ἔξακριβώνονται ἀπὸ ἔμπειρους κατοίκους τῶν ἴδιων τῶν χωριῶν καὶ τῶν γειτονικῶν ὄλων. Τῆς πράξεις αὐτῆς ὑπογράφουν ὄλοι οἱ Τοῦρκοι ποὺ στάλθηκαν γιὰ μάρτυρες ἀπὸ τὸ Χάνδακα ¹⁴.

Παρακάτω δημοσιεύουμε τὴ μετάφραση μόνο ἐνὸς ἀπὸ τὰ τρία ἔγγραφα, γιὰτι μὴ κί' εἶναι ὅμοια μεταξὺ τους ἢ δημοσίεψη καὶ τῶν ἄλλων θὰ εἶχε σημασία μόνο ἀπ' τὴν ἀποψη τῶν τοπωνυμίων. Καὶ πάλι ὅμως θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαν μελετηθῆ τὰ σημερνὰ τοπωνύμια τῶν χωριῶν Ἁγιος Θωμᾶς καὶ Μαργαρίτες, πρᾶμα ποὺ δὲν ἔγινε ἀκόμη.

Κώδ. 2ος, σελ. 131, ἀριθ. μεταφρ. 372.

Αἶνος τῷ Θεῷ τῷ καλύπτοντι τοὺς ἐναρέτους καὶ εὐσεβεῖς αὐτοῦ δούλους διὰ τῶν ἀνατολῶν καὶ τῶν δύσεων τοῦ ἡλίου. Αἶνος καὶ εὐχαριστίαί τῷ προφήτῃ Μωάμεθ, τὸ ἔλεος τοῦ ὑψίστου ἐπ' αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν ἐταίρων καὶ τῶν συναγωνισαμένων μετ' αὐτοῦ.

Αἰτία τῆς γραφῆς τοῦ παρόντος ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ βιβλίῳ εἶναι ἡ ἐξῆς:

Ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ Ἱεροῦ τούτου Συμβουλίου ὁ διακεκριμένος καὶ ἐκλυμπρότατος Ἐμποῦ Βεκὴρ Ἐφένδης Δεφτερδάρης ¹⁵ τῆς νήσου Κρήτης, τιμηθεὶς διὰ τῆς ιδιότητος τοῦ πληρεξουσίου ἐπιτρόπου διὰ τὴν κατωτέρω ὑπόθεσιν ἐκ μέρους τοῦ τιμῶντος καὶ κλείζοντος τὸ ὑπόρρημα τῆς Μεγάλης Βεζιρείας ¹⁶, τοῦ σιερεοῦντος τὰς βάσεις τῆς

¹⁴) Κώδ. 2ος, σελ. 127, 129, 131. Βλ. καὶ Ν. Σταυρινίδη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Σφακίων, «Κρ. Χρ.», τόμ. Θ', σ. 255, σημ. 79. Στὴ σελίδα τούτῃ δημοσιεύεται τουρκικὸ ἔγγραφο τοῦ 1694 ὅπου τὰ παραπάνω χωριά ὀνομάζονται «βακουφικά χωρία τοῦ ἀειμνήστου Μ. Βεζύρου». Κί' εἶναι φυσικὸ ποὺ ἀνοσφάρονται ἔτσι, ἀφοῦ ὁ τελευταῖος τὰ εἶχε δωρήσει στὸ Βεζιρ Ἰζαμί. Ἐξᾶλλου οἱ πιὸ γέροι τῆς Ἀγ. Βαρβάρας θυμοῦνται πῶς οἱ φόροι ποὺ πλῆρωναν δὲν πήγαιναν «στὸ κοινὸ ταμεῖο», γιὰτι τὸ χωριὸ ἦταν βακουφικόν.

¹⁵) Δεφτερδάρης ἦταν ἀνώτερος οἰκονομικὸς ὑπάλληλος, κάτι σὰν ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν. Βλ. Olivier, ὄπ. παρ., σελ. 181 καὶ Σταυρινίδη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Σφακίων, «Κρ. Χρ.» Θ', σελ. 237, σημ. 20.

¹⁶) Γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο βλ. Olivier, ὄ. π., σελ. 177.

εὐτυχίας καὶ τῆς δόξης τῆς Αὐτοκρατορίας, τοῦ πεπρωκισμένου μὲ ὄλας τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἠθικὰ προσόντα, τοῦ κλείσματος καὶ ἀγλαΐσματος τῶν Βεζιρῶν, ἐνδοξοτάτου καὶ εὐδαίμονος Ἀχμέτ Πασᾶ, οὗ ἄπειρον εἶη τὸ κλέος καὶ ἡ δόξα, καὶ κατέθεσε διὰ τῆς ἐκτεθείσης ἰδιότητός του τὰ ἐξῆς:

Ὁ Σουλτάνος τῶν Σουλτάνων καὶ ἡγεμὼν τῆς ὑψηλίου, ὁ Βασιλεὺς τῶν Βασιλέων καὶ κοσμοκράτωρ, ὁ ἀπόγονος καὶ κληρονόμος τοῦ Χαλίφου Σουλεϊμάν, ὁ Σουλτάνος Γαζῆ Μεχμέτ Χάν, υἱὸς τοῦ ὑπὲρ τῆς θρησκείας μαρτυροῦσαντος Σουλτάν Ἰμπραχίμ¹⁷, ἠὺδόκησεν, ὅπως δι' αὐτοκρατορικοῦ αὐτογράφου καὶ τίτλου αὐτοκρατορικοῦ ἐκχωρήσῃ τῶ ἐντολοδότῃ μου τὸ γνωστὸν χωρίον Ἀγία Βαρβάρα κείμενον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μονοφατίου, Ὑποδιοικήσεως Χάνδακος. Αἰτοῦμαι ὄθεν, ὅπως μεταβάντες ἐπὶ τόπου ἐρωτήσωμεν καὶ ἐξετάσωμεν εἰδικοὺς καὶ πεπειραμένους κατοίκους τῶν πέριξ χωρίων καὶ πληροφορηθέντες τὰ ὄρια τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου τοποθετήσωμεν νέα καὶ στερεὰ ὁρόσημα τῆς περιφερείας ταύτης.

Συμμορφούμενοι πρὸς ταῦτα ἀπεστείλαμεν ἐκ μέρους τοῦ Ἱεροδικείου τὸν Μεβλάνα¹⁸ Μεχμέτ, ὅστις μεταβὰς ἐπὶ τόπου ὁμοῦ μετὰ τῶν κἀνωθι τοῦ παρόντος ὑπογεγραμμένων Μουσουλμάνων παρετήρησε καὶ ἐξηκρίβωσε τὰ ὄρια τοῦ χωρίου τούτου, καλέσας πρὸς τοῦτο, πρὸς παροχὴν περισσοτέρων πληροφοριῶν, καὶ τοὺς ἀκολούθους κατοίκους τῶν πέριξ χωρίων: Τοὺς Παπᾶ Δημήτριον υἱὸν Μανιοῦ, Παπᾶ Πέτρον υἱὸν Θεοδώρου, Μιχαὴλ υἱὸν Ἀνδρέα, Ἀντώνιον υἱὸν Κωνσταντίνου, Ἰωάννην υἱὸν Μανιοῦ καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου Ἅγιος Θωμᾶς· τοὺς Καλὸν υἱὸν Ἰωάννου, Παπᾶ Γιακουμῆν υἱὸν Γεωργίου, Παπᾶ Κωνσταντῖνον υἱὸν Μιχαὴλ, Γεώργιον υἱὸν Νικολάου καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου Ἀζέντι¹⁹· τοὺς Κωνσταντῖνον υἱὸν Νικολάου, Γεώργιον υἱὸν Σερέπετη²⁰, Παπᾶ Μανιὸν

¹⁷) Γιὰ τὸ σουλτάνο τοῦτο καὶ γιὰ τὸ γιό του Μεχμέτ Δ', πού στὰ χρόνια του ἔπεσε τὸ Μ. Κάστρο, γράφει μὲ λεπτομέρειες στὸ κεφ. 50 τοῦ τόμ. X τῆς *Geschichte des Osmanischen Reiches* (Πέστη, 1835) ὁ Joseph von Hammer.

¹⁸) Μεβλάνας = Κύριος, ὁ κύριός μας. Τὸν τίτλον αὐτὸ ἔφεραν ὑπάλληλοι τοῦ Ἱεροδικείου, πού στέλλονταν γιὰ ἐκτέλεση ὑπηρεσίας.

¹⁹) Τὸ χωριὸ Ἀζέντι (ἀπὸ τὸ Αὐξέντιος) βρισκόταν πρὸς τὰ ΒΑ τῆς Ἀγίας Βαρβάρας. Τὸ χωριὸ τοῦτο πού ὑπῆρχε καὶ πρὶν τὴν τουρκικὴν κατάκτηση, ὅπως μᾶς δείχνει τὸ ἐγγράφο τοῦτο καὶ τὰ χριστιανικὰ ὀνόματα τῶν κατοίκων του πού ἀναφέρονται, ἔγινε ἀργότερα τουρκοχώρι. Σήμερα στὴ θέση του βρισκονται ἐρείπια. Τὸ χωριὸ καταστράφηκε στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1897. Ὁ Σταυράκης τὸ ἀναφέρει στὴ Σταιτιστική, II, σ. 53, ἀρ. 842 καὶ σ. 128 (πίν. 13).

²⁰) Σερέπετης εἶναι οἰκογενειακὸ ὄνομα, πού ἀναφέρεται πολλὰς φορὰς

υιὸν Γεωργίου καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου Πρινιά· τοὺς Φραγκιᾶν²¹ υιὸν Ἰωάννου, Μιχαὴλ υιὸν Κωνσταντίνου, Ἰωάννην υιὸν Σταματίου, Κωνσταντῖνον υιὸν Μιχαὴλ καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου Πανασός²²· τοὺς Παπᾶ Μιχάλην υιὸν Ἰωάννου, Ἰωάννην Τουλούμην υιὸν Δράκου, Μιχαὴλ υιὸν Δράκου, Γεώργιον υιὸν Μιχαὴλ καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου Ἐπάνω Μούλλια²³· τοὺς Ἰωάννην υιὸν Μάρκου, Μιχαὴλ υιὸν Γεωργίου, Ἰωάννην υιὸν Νικολάου καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου Μουρνιά²⁴· τοὺς Ἰωάννην υιὸν Φακηδάρη, Κωνσταντῖνον υιὸν Ἰωάννου, Μιχαὴλ υιὸν Κωνσταντίνου καὶ λοιποὺς φόρου ὑποτελεῖς ἐκ τοῦ χωρίου Κράντος²⁵. Γενομένης δὲ ἀρχῆς τῆς ἐξακριβώσεως τῶν ὀρίων ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῶν ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου Ἁγία Βαρβάρα προσαχθέντων πρὸς ὑπόδειξιν τῶν ὀρίων τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου Νικολάκη υιοῦ Τζώριτζη²⁶, Κωνσταντίνου υιοῦ Ἰωάννου, Νικολάου υιοῦ Πέρη²⁷, Ἰωάννου υιοῦ Νικολάου, Μανιοῦ υιοῦ Κωνσταντίνου, Γεωργίου υιοῦ Θαλασσινοῦ²⁸ καὶ λοιπῶν φόρου ὑποτελῶν, καθωρίσθησαν ταῦτα ὡς ἐξῆς :

στά τουρκικὰ ἔγγραφα, (ὅπως μὲ ἐβεβαίωσε ὁ κ. Σταυρινίδης). Στὸ χωριὸ Σκαλάκι τῆς ἐπαρχ. Πεδιάδος καὶ στὴν κειτορικὴ ἐπιγραφή τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου συναντοῦμε πάλι κάποιον Νικόλ. Σερέπετη μετὰ χρονολογία 1618.

²¹⁾ Συνηθέστερος τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι Φραγκιός· καὶ τὰ δυὸ ἀκούγονται καὶ σήμερα.

²²⁾ Σ τ α υ ρ ᾶ κ η ς, II, σ. 55, ἀρ. 890. Ἀνήκει στὴν ἐπαρχ. Καινούργιου.

²³⁾ Σ τ α υ ρ ᾶ κ η ς, II, σ. 55, 889. Τῆ λέξη Μούλλια ἐτυμολογεῖ ὁ Σ. Ξανθοῦδιδης («ὠνομάσθησαν οὕτω διότι κείμενα εἰς καταφύρειαν...φαίνονται μουλλωμένα, ἤτοι κεκλιμένα καὶ χαμηλά») στὴ μελέτη του «Γλωσσικαὶ ἐκλογαί», περ. «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΚΗ', (1916), Λεξικ. Ἀρχ., σελ. 146 - 7.

²⁴⁾ Σ τ α υ ρ ᾶ κ η ς, II, σ. 49, ἀρ. 754. Σήμερα τὸ χωριὸ τοῦτο εἶναι τελείως καταστρεμμένο.

²⁵⁾ Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Γράντος (Σ τ α υ ρ ᾶ κ η ς, II, σ. 54, ἀρ. 858), ποῦ δὲν ὑπάρχει καὶ αὐτὸ σήμερα. Ἦταν τουρκοχώρι (πρὸβλ. Σ τ α υ ρ ᾶ κ η ς, ὄπ. παρ., πίν. 13, σ. 129) καὶ εἶχε τὴν ἴδια τύχη μετὰ τὸ Ἀξέντι (σημ. 19).

²⁶⁾ Ὁ συνηθισμένος στά Ἐφτάνησα τύπος αὐτὸς δὲν ἀκούεται τώρα στὴν Κρήτη. Τὴν ἐποχὴ τῆς Ἐνετοκρατίας ὅμως δὲν ἦταν καθόλου ἀσυνήθιστος φαίνεται. Σήμερα κοινότητα εἶναι τὸ οἰκογενειακὸ Τζωριτζάκης.

²⁷⁾ Ὑπάρχει στὴν Ἁγ. Βαρβάρα τοπωνύμιο «στοῦ Μέρη τὰ Λιβάδια», (βλ. καὶ Ἀ ν α γ ν ω σ τ ὀ π ο υ λ ο υ, Κρητικὰ ἰδιώματα, περ. «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΔΗ', (1926), σ. 166) ποῦ μᾶς ὀδηγεῖ νὰ διαβάσωμε Μέρη καὶ στοῦ ἔγγραφο.

²⁸⁾ Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀναφέρεται στὴν Κρήτη ἀπ' τὸ δέκατο τέταρτο αἰῶνα στὸν κατάλογο τῶν ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν, ποῦ δημοσίεψε ὁ Ἄ. Π. Κεραμεὺς ἀπὸ χειρόγραφο (τοῦ XIV [;] αἰῶνα) τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, (Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκη, τόμ. Β', σελ. 320 ὁ ἴδιος κατάλογος ἀνατυπωμένος στοῦ E. Gerland, Histoire de la Noblesse crétoise, Παρίσι, 1907, σελ. 196 -

Κάτωθεν τοῦ πρὸς ἀνατολὰς δρόμου τοῦ ὀνομαζομένου Ἀχειροποίητος καὶ διὰ τοῦ ἀγροῦ Μαρίνου Καβαλλάρη κειμένου ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Ἀγία Βαρβάρα καὶ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ Πετούμενη φθάνομεν διὰ τοῦ ἀγροῦ τοῦ Μάρκου Καβαλλάρη²⁹ κειμένου ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ χωρίου Ἀξέντι εἰς τὴν ἀτραπὸν, ἣς εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀγροῦ τούτου, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὰ κάτω φθάνομεν εἰς τὸν δρόμον Ἀγίας Βαρβάρας, ἐκεῖθεν πάλιν διὰ τοῦ ἰδίου ποταμοῦ, διὰ τῆς γωνίας τοῦ κερασόκηπου τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Οὐβαζέρη (;)³⁰ κειμένου ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Ἀξέντι κάτωθεν τοῦ ἀγροῦ τοῦ Γιανᾶ³¹ Ἰμπρίζου φθάνομεν εἰς τὴν Ἀσπρη Βρύσι. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέιου εἰς τὸν ποταμὸν Ἀγίας Βαρβάρας, ἐκεῖθεν δὲ μεταξὺ τῶν ἔναντι τοῦ ποταμοῦ τούτου δύο κερασεῶν εθρισκομένων ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Βεκῆρ Μπεσὲ ἀνερχόμεθα εἰς τὸν δρόμον, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου εἰς τὴν πέτραν Μαρτικουδιά, ἐκεῖθεν πρὸς τὰ ἄνω ἀνε-

170 καὶ Σ. Λάμπρου, Μικταὶ σελίδες, Ἀθήνα, 1905, σελ. 432 - 3). Ἐδῶ οἱ Θαλασσινοὶ ἀναφέρονται ὡς κάτοικοι τῆς Κίσαμος. Στὴν ἴδια περίπου ἐποχῇ Θαλασσινοὺς ἀναφέρει καὶ ὁ Gerland (ὄπ. παρ., σ. 67). Τέλος ἄλλοι τρεῖς Θαλασσινοὶ ὑπάρχουν σ' ἓνα κατάλογο τῶν εὐγενῶν, ποὺ ἦρθαν στὴν Κρήτη μετὰ τὸ 1453. Τοῦ καταλόγου τούτου δύο μεταγενέστερα ἀντίγραφα ἀπ' τὴν Κέρκυρα καὶ τὴ Ζάκυνθο, ἀφοῦ δημοσιεύτηκαν τὸ καθένα ἀπὸ δύο φορὲς (ἀπ' τὸ Χιώτη καὶ Σάθα τὸ δεύτερο, ἀπ' τὸ Βερνάρδο καὶ τὸ Μουστοξυδῆ τὸ πρῶτο) ξαναδημοσιεύονται στὴν Ἱστορία τῆς κρητικῆς Εὐγενείας ἀπ' τὸν Gerland (σελ. 171 - 177). Σήμερα στὴν Ἀγ. Βαρβάρα ὑπάρχουν πολλοὶ μὲ τὸ οἰκογενειακὸ Θαλασσινάκης καὶ δλόκληρο ἓνα μετόχι (συνοικία) τοῦ χωριοῦ ὀνομάζεται Θαλασσιανὰ.

²⁹⁾ Στὸς καταλόγους τοῦ χρονικοῦ τοῦ Τρίναν συναντοῦμε συχνὰ αὐτὸ τ' ὄνομα. Ἔχομε Cavallari ἀνάμεσα στοὺς cittadini τῶν Χανίων, Cavallaro, nobilis Cretensis τοῦ Χάνδακα καὶ Kavallaro στὸν κατάλογο τῶν cittadini τῆς ἴδιας πόλης (πρβλ. Μ. Μανούσκα, Ἡ παρὰ Τρίναν ἀπογραφή τῆς Κρήτης καὶ ὁ δῆθεν κατάλογος τῶν κρητικῶν Οἰκῶν Κερκύρας, «Κρητ. Χρονικά», τόμ. Γ', (1919), σσ. 53, 48, 50). Κι ἄλλον ἓνα Καβαλλάρη συναντοῦμε σ' ἐπιγραφή τοῦ 1570 ἀπὸ τὴν Κριτσὰ Μεραμπέλλου (βλ. Σ. Ξανθοῦδίδου, Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ ἐκ Κρήτης, περ. «Ἀθηνᾶ», τόμ. ΙΓ', (1903), σελ. 69). Ἀσφαλῶς βρισκόμαστε μπρὸς σὲ μιὰ μεγάλη οἰκογένεια ξαπλωμένη σ' ὅλη τὴν Κρήτη, καὶ δὲν εἶναι παράξενο, ποὺ συναντοῦμε τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ στὴν Ἀγ. Βαρβάρα.

³⁰⁾ Ὁ μεταφραστὴς δὲν εἶναι βέβαιος ἂν διαβάζει σωστά.

³¹⁾ Τὸ ὄνομα Γιαννᾶς δὲν εἶναι καθόλου συνηθισμένον σήμερα. Ὅμως φαίνεται πὺς ἀκουγόταν συχνὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, γιὰ τὸ συναντοῦμε καὶ σ' ἄλλο τουρκικὸ ἐγγράφο τοῦ 1614. (βλ. Ξανθοῦδίδου, Κρητικὰ συμβόλαια, περ. «Χριστιανικὴ Κρήτη», τόμ. Α', (1912), σ. 50). Ὁ ἴδιος Ξανθ. (ὄπ. παρ., σελ. 362) γράφει: «Γιαννᾶς=Γιάννης, Ἰωάννης». βλ. καὶ Σταυρινίδου, Συμβολή., ὄπ. παρ., σελ. 249, ὑπόσ. 48.

χόμεθα εις τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ βράχου εἰς τὸν λόφον Πιρκουσιὰ. Ἐκεῖθεν διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀμπέλου τοῦ Γιάννη υἱοῦ Σπύρου, κειμένης ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Ἀξέντι, κατερχόμεθα πρὸς τὸν δρόμον, ἐκεῖθεν κατερχόμεθα εἰς τὸν ποταμόν, ὅστις εὐρίσκεται ἐν τῇ τοποθεσίᾳ Μαῦρα Χαράκια, ἐκεῖθεν διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ χωρίου Πρινιά ἐρχόμεθα ὀλίγον τι, ἐκεῖθεν φθάνομεν εἰς τὴν γνωστὴν μεγάλην πέτραν ὀνομαζομένην Πέτρα τοῦ Τυριοῦ· ἐκεῖθεν κάτωθεν τοῦ μετοχίου τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Ψαθᾶ ἐρχόμεθα εἰς τὸν ὄρθιον ριζιμιὸν βράχον, ἐκεῖθεν εἰς τὸν μέγαν βράχον, ὀνομαζόμενον Μοναχὸ Χαράκι καὶ ὅστις εἶναι εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς κοινοτικῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Πρινιά· ἐκεῖθεν πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὸν λόφον Γαῖδουράκι, ἐκεῖθεν πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὸν ὑψηλὸν λόφον τὸν ὀνομαζόμενον Παλιὰ Βίγλα καὶ ὅστις εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Πανασός. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου πρὸς τὰ κάτω ἐρχόμεθα εἰς τὸν λόφον Ἀρκαλοκέφαλο, ἐκεῖθεν πρὸς τὰ κάτω κατερχόμεθα εἰς τὸν Ξηροπόταμον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν μικρὸν ριζιμιὸν βράχον, ὅστις εὐρίσκεται ἄνωθεν τοῦ δρόμου τοῦ βουνοῦ, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου φθάνομεν ἄνωθεν τοῦ μετοχίου Πυρτί τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Τζαγκαροπούλου³². Ἐκεῖθεν φθάνομεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν τεσσάρων δρόμων, ἐκεῖθεν πάλιν διὰ τοῦ δρόμου φθάνομεν εἰς τὸ ἡρειπωμένον πατητήριον τοῦ Ἰωάννου Δαμίγου(;) ³³, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ μέγαν δέτου τοῦ εὐρισκομένου ἄνωθεν τοῦ χωρίου Πανασός φθάνομεν εἰς τὴν γνωστὴν τοποθεσίαν Ἀτζοῦ Πορτί· ἐκεῖθεν πάλιν διὰ τοῦ δέτου εἰς τὸ ἡρειπωμένον πατητήριον τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Μιχάλη Ποροτιᾶ ³⁴, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου πρὸς τὰ κάτω εἰς τὴν δημοσίαν ὁδὸν τὴν εὐρισκομένην εἰς τὴν τοποθεσίαν Λιβάδια Μουλ-

³²) Πρόκειται γι' ἄλλη μεγάλη κρητικὴ οἰκογένεια. Τζαγκαρόπουλους ἔχομε nobiles cretenses καὶ cittadini στὸ Χάνδακα καὶ cittadini στὰ Χανιά τὴν ἐποχὴ τούτη. (Βλ. Μανούσκα, Ἡ παρὰ Τρίναν ἀπογραφή..., ὅπ. παρ., σσ. 49, 51, 54).

³³) Δαμίγους ἔχομε στὸν Τρίναν ἀνάμεσα στοὺς cittadini τῶν Χανιῶν. Δυστυχῶς ἡ ἀνάγνωση δὲν εἶναι σίγουρη, γιὰ νὰ βγάλωμε ἀπ' τὸ ἔγγραφο μας τὸ συμπέρασμα πὼς ὑπῆρχε ἡ οἰκογένεια τούτη καὶ στὸ διαμέρισμα τοῦ Χάνδακα.

³⁴) Αὐτὸς πρέπει νὰ ἦταν ὁ ἰδιοκτήτης τῆς περιοχῆς ἐκεῖνης. Σήμερα τὸ ἴδιο μέρος λέγεται Μποροθιανά, τοπωνύμιον ποῦ θὰ ἔμενε χωρὶς ἐτυμολογία, ἂν δὲν ξέραμε τὸ ἔγγραφο τοῦτο, ἀφοῦ τὸ οἰκογενειακὸ αὐτὸ δὲ σώζεται σήμερα. Καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι τὰ τοπωνύμια σὲ -ανά προέρχονται συνήθως ἢ ἀπὸ οἰκογενειακὰ ὀνόματα ἢ ἀπὸ ὀνόματα χωριῶν, (πρβλ. τὰ σημερινὰ τοπωνύμια τῆς Ἀγ. Βαρβάρας Καμπιθιανὰ ἀπὸ τὸ οἰκ. Καμπιτάκης, Κασοθιανὰ ἀπὸ τὸ οἰκ. Κασοτάκης, Οὐλασσιανὰ, Λυδιανὰ κ.τ.λ. ἀκόμη Μουλλιανὸ ἀπὸ τὸ χωριὸ Μούλλια στὸ ἴδιο τὸ ἔγγραφο μας παρακάτω).

λιανά' ἐκεῖθεν ἀνερχόμενοι ὀλίγον διὰ τοῦ μικροῦ ποταμοῦ τοῦ εὐρισκομένου ἐν τῇ τοποθεσίᾳ Ἀρκόλακκος τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Μούλλια, ἐκεῖθεν ἀνερχόμεθα διὰ τοῦ δέτου τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀμπέλου Κων)νου Ἀμπελικοποῦλου καὶ διὰ τοῦ δέτου τοῦ εὐρισκομένου ἄνωθεν τοῦ πατητηρίου τοῦ εἰρημένου Κων)νου φθάνομεν εἰς τὸ πατητήριον τοῦ Γεωργίου Πέρη. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου πρὸς τὰ ἄνω φθάνομεν κάτωθεν τοῦ λόφου Τσουβίρα καὶ εἰς τὸν τοῖχον τὸν ὑπάρχοντα μεταξὺ τῶν ἀμπέλων Γιακουμή, Θεοδώρου καὶ Κων)νου Μαρμάνη, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ τοίχου φθάνομεν εἰς τὸν δρόμον τοῦ χωρίου Μούλλια, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου εἰς τὸ πατητήριον τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Μιχάλη Νιάρη. Ἐκεῖθεν εἰς τὸν δρόμον τοῦ χωρίου Μουρνιά, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν τεσσάρων δρόμων, ἐκεῖθεν κατ' ἐνθεῖαν διὰ τοῦ δρόμου εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν τριῶν δρόμων, ἐκεῖθεν προχωροῦντες ὀλίγον διὰ τοῦ δρόμου τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Μουρνιά ἀνερχόμεθα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ μικροῦ λόφου, ἐκεῖθεν κάμπτομεν ὀλίγον διὰ τοῦ δέτου καὶ διὰ τοῦ τοίχου τῆς ἀμπέλου τοῦ εὐρισκομένου ἄνωθεν τοῦ πατητηρίου τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Σταματιᾶ φθάνομεν εἰς τὴν τοποθεσίαν Πήγαϊδος. Ἐκεῖθεν πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὸν λόφον Βαρσόνερο, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγροῦ τοῦ Τατὰρ Ἀλῆ Βέη, κειμένου ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Μουρνιά, ἐκεῖθεν εἰς τὴν γνωστὴν τοποθεσίαν Κουρνῆ Ἁγιά Χιῶνα εὐρισκομένην εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Κράντος καὶ ἐκεῖθεν κατ' ἐνθεῖαν γραμμὴν διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀμπέλου τοῦ Γιάννη Ρουμπαδιομπάρου κειμένης ἐν τῇ τοποθεσίᾳ Βρυσίδι, εὐρισκομένης ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Ἁγιος Θωμᾶς φθάνομεν εἰς τὴν ἀτραπὸν, ἣτις εὐρίσκεται ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀμπέλου τοῦ Παπᾶ Βετίτζη. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου φθάνομεν εἰς τὴν τοποθεσίαν Βαγιωνιά, ἣτις κεῖται ἄνωθεν τῆς ἀμπέλου τοῦ Νικολάου Σαλβάρη, ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δέτου καὶ ἄνωθεν τῆς ἐκκλησίας (μοναστήρι) τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου⁸⁵ φθάνομεν εἰς τὸν μεγάλον δρόμον· ἐκεῖθεν διὰ τῆς ἀμπέλου τῆς Ἐργίνας⁸⁶ Καργιαμοπούλας, εὐρισκομένης ἐντὸς τῆς περιοχῆς

⁸⁵ Καὶ σήμερον στὸ ἴδιο μέρος ὑπάρχει ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γιάννη, πού δὲν μποροῦμε νὰ βεβαιώσωμε, ἂν εἶναι τόσο παλιὰ ὡς τὸ ἐγγράφο. Ὅμως κι ἂν εἶναι νεώτερη ἔχει χτιστῆ ἀσφαλῶς στὸ ἴδιο μέρος τῆς παλιᾶς, γιατί πολὺ κοντὰ ὑπάρχει τοπωνύμιο («στοῖ Καλογράς») πού ὑποδηλώνει παλιὰ ὑπαρξὴ μοναστηριοῦ, πρᾶμα πού μᾶς λέει τὸ ἐγγράφο.

⁸⁶ Ἐργίνα εἶναι κύριο ὄνομα, πού ὁ Ξανθοῦδίδης ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τὸ Ρεγίνα (Regina). Καὶ τὸ δεύτερο καὶ τὸ πρῶτο ἀκούονται σήμερον στὴν Κρήτη. (Βλ. Ξανθοῦδίδης, Κρητικὰ Συμβόλαια..., «Χριστ. Κρήτη», Α' (1912), σ. 80, σημ. 2).

τοῦ μετοχίου Μεγάλη Βρύση καὶ διὰ τοῦ δέτου, ὅσις εὐρίσκεται μεταξὺ τῆς ἀμπέλου ταύτης καὶ τῆς ἀμπέλου Γεωργίου Θαλασσινοῦ, φθάνομεν εἰς τὸν λόφον Κλήμα (:). Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ τοίχου τοῦ εὐρισκομένου μεταξὺ τῶν ἀμπέλων τῶν φόρου ὑποτελῶν Μήτσου καὶ Νιάφα φθάνομεν εἰς τὴν τοποθεσίαν Πόρου καὶ κλήμο⁸⁷ ἐκεῖθεν διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ εἰς τὸ πατητήριον τοῦ φόρου ὑποτελοῦς Φραντζεοκίνη⁸⁸ καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου τοῦ εὐρισκομένου μεταξὺ τῶν τοίχων τῶν ἀμπέλων τοῦ Μετοχίου Μεγάλη Βρύση, ὑπαγομένου εἰς τὸ χωρίον Ἁγ. Θωμᾶς καὶ τῆς Ἁγ. Βαρβάρας, κατερχόμεθα εἰς τὸν μέγαν δρόμον καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ δρόμου καταλήγομεν εἰς τὴν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ παρόντος ἀναφερθεῖσαν τοποθεσίαν Πετούμενη.

Μετὰ τὴν γενομένην δήλωσιν παρ' ἀπάντων τῶν παρισταμένων, ὅτι ταῦτα εἶναι τὰ ὄρια τοῦ χωρίου ἀπὸ παλαιωτάτων ἐτῶν καὶ ὅτι οὐδεμία ἀντίρρησης δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐπ' αὐτῶν, ἐτοποθετήθησαν μόνιμα καὶ στερεὰ διακριτικὰ ὁρόσημα ἐπὶ τῶν περιγραφέντων συνόρων τούτων. Καταγράψας δὲ πάντα ταῦτα ἐπὶ τόπου ὁ ἀποσταλεὶς Μεβλάνας, ἐπέστρεψεν εἰς εἰς τὸ Ἱεροδικεῖον, ὅπου καὶ ἀνέφερεν ἡμῖν τὴν προῶξιν ταύτην.

Τῇ αἰτήσει κατεχωρίσθη ἡ προῶξις αὕτη ὧδε τῇ δεκάτῃ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τοῦ Ρεμπιούλ Ἁχίρ τοῦ ἔτους χίλια ὕγδοήκοντα ἕνα⁸⁹.

Οἱ μάρτυρες :

Ἄχμετ Ἄγας υἱὸς Μεχμέτ διακεκριμένος προύχων, ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Μεγάλου Βεζύρου.

Μουσλή Ἄγας υἱὸς Ἀβδουλάχ, διακεκριμένος προύχων, Ἄγας τῆς δεξιᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Ἐλιάς Ἄγας υἱὸς Μουσταφᾶ, διακεκριμένος Σπαχής⁹⁰, Ἄγας τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Χουσεῖν Ἄγας υἱὸς Ὀσμάν, Κετχουνιάς⁴⁰ τοῦ Φρουράρχου Χάνδακος, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν ὁμοίων του.

⁸⁷) Ἐδῶ τὸ χωρ. εἶναι πολὺ δυσανάγνωστο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ διαβαστῆ τίποτα λογικόν. Οὔτε τὰ σημερινὰ τοπωνύμια μᾶς βοηθοῦν.

⁸⁸) 25 Αὐγούστου 1671 μ. Χ.

⁸⁹) Κατώτερος φεουδάρχης (πρβλ. Ν. Σταυρινίδη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορ. τῶν Σακίων, ὅπ. παρ., σσ. 238 - 239, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία).

⁴⁰) Ἡ Κεχαγιάς ὑπῆρχε πάντα κοντὰ σὲ κάθε πασά καὶ προϊστάμενο ὑπηρεσίας καὶ τὸν ἀντιπροσώπευε σὲ κάθε περίπτωσι, διεκπεραιώνοντας σχεδὸν ὅλες τὶς ὑποθέσεις χωρὶς τὴν ἀνάμιξη τοῦ τελευταίου (βλ. Μ. Savary, Lettre sur la Grèce, Παρίσι, 1788, σ. 331· πρβλ. καὶ Ν. Σταυρινίδη, ὁ. π., σ. 246, σημ. 31).

Χασάν Ἀγάς υἱὸς Ἀβδουλλάχ, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν δημῶν του, Κετχουντάς Τασλή Τάμπιας⁴¹.

Ἄσμαν Ἀγάς υἱὸς Ὀρούτζ, διακεκριμένος Σπαχῆς, ἀρχηγὸς τῶν Κουμπαρατζιγῶν⁴² Χάνδακος.

Μεχμέτ Βέης υἱὸς Δεοβίς, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν δημῶν του, ἀρχηγὸς τῶν ταγματίων τῆς δεξιᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Βελή Τσαοὺς υἱὸς Τζαφέρ, διακεκριμένος στρατιωτικὸς, λοχίας δεξιᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Μεχμέτ Τσαοὺς υἱὸς Μουσταφᾶ, διακεκριμένος στρατιωτικὸς, λοχίας ἀριστερᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Σουλεϊμάν Βέης υἱὸς Μεχμέτ, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν δημῶν του, ἀρχηγὸς ταγματίων φρουρᾶς Χάνδακος.

Μουράτ Ἀγάς υἱὸς Χαλίλ, διακεκριμένος προύχων, ἀρχηγὸς τῶν Κὸλ Μπακῆ⁴³ Χάνδακος.

Χαλίλ Τσελεμπῆς υἱὸς Ἰμπραχίμ, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν ὁμοίων του, Γραμματεὺς τοῦ Δεφτεροδέρη Χάνδακος.

Ἀχμέτ Ἀγάς υἱὸς Μουράτ, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν ὁμοίων του, ἀκόλουθος Δεφτεροδέρη Χάνδακος.

Σινάν Ἀγάς υἱὸς Μουσταφᾶ, διακρινόμενος μεταξὺ τῶν δημῶν του, ἀρχηγὸς ταγματίων ἀριστερᾶς πτέρυγος Χάνδακος.

Ἰσμαήλ Βέης υἱὸς Βαϊράμ, Σπαχῆς χωρίου Ἀσίτες⁴⁴.

Γιουσσοφ Βέης υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Σπαχῆς χωρίου Πανασός.

Χασάν Βέης υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Σπαχῆς χωρίου Κυρμουσῆ⁴⁵.

Ἀλή Βέης υἱὸς Κασίμ, Σπαχῆς χωρίου Πανασός.

Μεχμέτ Βέης υἱὸς Δεοβίς, Σπαχῆς χωρίου Κεράσα⁴⁶.

Ἀλή Βέης υἱὸς Σινάν, Σπαχῆς χωρίου Ἁγίου Μύρων⁴⁷.

Χουσεῖν Βέης υἱὸς Ἰμπραχίμ, Σπαχῆς χωρίου Νησί⁴⁸.

Ἰμπραχίμ Βέης υἱὸς Ἀβδουλλάχ, Σπαχῆς Καινούριου Χωριοῦ⁴⁹.

41) Ἡ πέτρινη τάμπια ἔτσι λεγόταν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἓνα ἔξωτερικὸ πρόπυργιο τοῦ Χάνδακα, ποὺ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὴν Πόρτα τῶν Χανιῶν. Τὸν καιρὸ τῶν Ἐνετῶν λεγόταν τοῦ Ἁγ Πνεύματος (S. Spirito).

42) Ὀλμοβολητῶν.

43) Τῶν ἐπιθρονητῶν τῆς οικονομικῆς υπηρεσίας.

44) Σ τ α υ ρ ἄ κ η ς, ὄπ. παρ., σ. 42, ἀρ. 597 - 8, (ἐπαρχ. Μαλεβυζίου).

45) Σ τ α υ ρ ἄ κ η ς, ὄπ. παρ., σ. 55, ἀρ. 874, (ἐπαρχ. Καινουργίου).

46) Σ τ α υ ρ ἄ κ η ς, ὄπ. παρ., σ. 42, ἀρ. 613, (ἐπαρχ. Μαλεβυζίου).

47) Σ τ α υ ρ ἄ κ η ς, ὄπ. παρ., σ. 42, ἀρ. 604, (ἐπαρχ. Μαλεβυζίου).

48) Σ τ α υ ρ ἄ κ η ς, ὄπ. παρ., σ. 31, ἀρ. 402, (ἐπαρχ. Ρεθύμνης).

49) Σ τ α υ ρ ἄ κ η ς, ὄπ. παρ., σ. 47, ἀρ. 703, (ἐπαρχ. Πεδιάδος).

Τ Α Τ Ο Π Ω Ν Υ Μ Ι Α

Ὅπως εἶπαμε καὶ στὴν ἀρχή, μεγάλη σημασία ἔχει τὸ ἔγγραφο ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν τοπωνυμίων. Ἀπὸ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν ὀνομάτων τῶν διαφόρων τόπων μαθαίνομε πὼς τὰ σύνορα τοῦ χωριοῦ ἦταν τὰ ἴδια μὲ τὰ σημερινὰ ἀπὸ τὸ 17^ο αἰῶνα. Βέβαια πολλὰ δὲ σώζονται, ἀπ' ὅσα ὅμως τοπωνύμια λέγονται καὶ σήμερα — καὶ πού τὸ ἔγγραφο μᾶς δείχνει πόσο παλιὰ εἶναι — μποροῦμε νὰ κάμωμε τὴν παραπάνω ταῦτιση, κατὰ προσέγγιση φυσικά.

Εὐκόλα παρατηρεῖ κανεὶς πὼς τὰ περισσότερα τοπωνύμια, ἀπ' ὅσα δὲν σώζονται, χαρακτηρίζουν τὰ σύνορα τῆς Ἁγ. Βαρβάρας μὲ τὰ καταστρεμμένα σήμερα χωριά Ἀξέντι, Γράντος καὶ Μουρνιά. Φαίνεται πὼς μετὰ τὴν καταστροφὴ τῶν χωριῶν αὐτῶν ἡ διακοπὴ τῆς ἐπικωνωνίας ἔκαμε νὰ ξεχαστοῦν τὰ ὀνόματα τοῦτα. Ἴσως καὶ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ν' ἀνήκαν, δηλαδὴ νὰ λέγονταν, περισσότερο σ' ἐκεῖνα τὰ χωριά παρὰ στὴν Ἁγ. Βαρβάρα.

Ἀξιοπαρατήρητο εἶν' ἀκόμη ὅτι ἀπουσιάζουν ἐντελῶς τοπωνυμίες μὲ γενικὴ κτητικὴ, τοῦ τύπου: «στοῦ Μαραγκοῦ τ' ἀμπέλι», «στοῦ Βούρου τὸ λάκκο», «στοῦ Μουσούραινας τὰ χαράκια», «στοῦ Μέρη τὰ λιβάδια»⁵⁰ κλπ., ἐνῶ συναντοῦμε στὴν πορεία γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν συνόρων κτήματα διαφόρων κατοίκων, πού ἀναφέρονται μὲ τὸ μικρὸ τους ὄνομα καὶ μὲ τὸ πατρώνυμό τους ἀκόμη, ὅπως: «ἀγρός τοῦ Μάρκου Καβαλάρη», «ἄμπελος τοῦ Γιάννη υἱοῦ Σπύρου», «πατητήριο τοῦ Γεωργίου Πέρι» κλπ. Ἡ ἔλλειψη αὐτῆ δείχνει πὼς τὰ τόσο κοινὰ σήμερα τοπωνύμια μὲ γενικὴ κτητικὴ δὲν εἶχαν ξαπλωθῆ ἀκόμη, τότε τουλάχιστον, στὴν περιοχὴ τῶν χωριῶν αὐτῶν.

Παρακάτω παραθέτομε ἓνα πίνακα τῶν τοπωνυμίων τοῦ ἔγγραφου καὶ μὲ τὴ σειρά πού τὰ συναντοῦμε σ' αὐτό.

Ἀχειροποίητος· «Ἀχειροποίητοι» ὀνομάζονται εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, πού πιστεύεται κι ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἐκκλησία, συνήθως τὴ δικτική, ὅτι δὲν ἔγιναν ἀπὸ ἀνθρώπινο χέρι. Οἱ εἰκόνες αὐτὲς συνδέονται μὲ παλιὲς μεγάλες παραδόσεις καὶ θεωροῦνται ἀρχαιότητες. Ἀργότερα καὶ εἰκόνες τῆς Παναγίας καὶ διαφόρων Ἁγίων ἐπιστεύτηκε ἀπὸ τὸ λαὸ ὅτι ἦταν ἀχειροποίητες⁵¹. Ἐδῶ, ἡ ἀπόδοση τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ σ' ἓνα δρόμο μᾶς κάνει νὰ ἀναζητήσωμε μιὰ σχέση μὲ κάποια εἰκόνα. Ἡ παράδοση, πού εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑπῆρχε, δὲ σώζεται. Ἴσως

⁵⁰) Ὅλα τοπωνύμια τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ.

⁵¹) Βλ. Γ. Α. Σωτηρίου, Ὁ Χριστὸς ἐν τῇ τέχνῃ (Ἀθήνα, 1914), σ. 27 καὶ Θρησκευτ. καὶ Χριστιαν. Ἐγκυκλοπαιδεία, τόμ. Β', (Ἀθήνα, 1937), στ. 253 - 255, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

μπορούμε να υποθέσουμε ότι σωζόταν στο χωριό 'Αξέντι, όπου οδηγοῦσε ὁ ἄχρηστος τώρα δρόμος.

Πετούμενη δὲ σώζεται.

Ἄσπη Βρύση καὶ σήμερα μιὰ πηγὴ ποὺ βρίσκεται μέσα στο χωριὸ ὀνομάζεται ἔτσι, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ταυτιστῆ μὲ τὴν πηγὴ τοῦ ἔγγραφου, ὅσο κι ἂν βιαστῆ ἡ σειρά τῶν τοπωνυμίων.

Μαρικουνδιά: δὲν σώζεται. Ἴσως ἔχει δεύτερο συνθετικὸ -κουνδιά <κουκκουνδιά ἀπὸ τὸ κούκκουδο⁵³ (= πυρήνας καρποῦ).

Πικροσυνιά: δηλαδὴ πικρὴ συνιά. Δὲ σώζεται οὐτὶ αὐτό.

Μαῦρα χαράκια ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ τὰ σημερινὰ «Πρινιανὰ χαράκια», τὸ πλῆθος δηλ. τῶν βράχων, ποὺ γεμίζουν τὴ μικρὴ κοιλάδα, ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπ' τὸν Πρινιαῖ.

Πέτρα τοῦ τυριῦ: εἶν' ἓνας ἀπ' τοὺς ποραπάνω βράχους, ποὺ ἔχει τὴ μορφὴ δυὸ τυριῶν τοποθετημένων ἀπάνω σ' ἄλλο. Σήμερα ὀνομάζεται «τῆς γρᾶς τὸ τυρί».

Μοναχὸ χαράκι: δὲ σώζεται ἢ ὀνομασία.

Γαῖθουράκι: δὲν ξέρω, ἂν τὸ τοπωνύμιο σώζεται στὸν Πρινιαῖ.

Παλιὰ βίγλα: δὲ σώζεται.

Ἄρκαλοκέφαλο: ἄρκαλος + κεφάλι. Ἄρκαλος εἶναι δωρικὸς τύπος τοῦ ἄρκηλος. Κατὰ τὸν Ἡσύχιο ἔτσι ἔλεγαν οἱ Κρηῖτες τὸ σκανιζόχοιρο (ἀκανθόχοιρο), στὴν πραγματικότητα ὅμως λένε σήμερα, κι ἀσφαλῶς θὰ ἔλεγαν καὶ τότε, τὸ ζῶο ποὺ στὴν ἄλλη Ἑλλάδα εἶναι γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα ἀσβὸς (τρόχος ὁ κοινός). Τὸ τοπωνύμιο σώζεται τὸ ἴδιο.

Πορτί: ὑποκορ. τοῦ (ιταλ.) πόρτα. Εἶναι καὶ σήμερα, ὅπως ἀναφέρεται καὶ στο ἔγγραφο, ἓνα μετόχι (συνοικία) τῆς Ἀγ. Βαρβάρας.

Ἄιζον πορτί: ἄγνωστη τοποθεσία.

Λιβάνια μουλλιανὰ: ἔτσι ἀκριβῶς λέγεται καὶ σήμερα.

Ἄρκόλακκος: τῶρα στο ἴδιο περίπου μέρος ἔχομε τὴν ὀνομασίαν «Ἄρκολιό». Δυὸ ἐτυμολογίες εἶναι πιθανές: ἄρκόλακκος <ἀρκαλόλακκος (ἄρκαλος + λάκκος)⁵³ καὶ ἀρκόλακκος <ἀρκολιόλακκος (ὁ λάκκος, ἢ κοιλάδα τῶν Ἄρκολέων⁵⁴). Τὸ σημερινὸ ὄνομα συμφωνεῖ μᾶλλον μὲ τὴ δευτέρην ἐκδοχὴ.

⁵³ Ὁ πανελλήνιος τύπος εἶναι κουκκούδι, ποὺ ὁ Χατζιδάκις παράγει ἀπὸ τὸ κακ·οῦδι. Τὴν ἐτυμολογία δέχεται μ' ἐπιφύλαξη κι ὁ Ν. Ἄνδριώτης (Ἐτυμολογικὸ λεξικόν). Πιθανώτατα ὅμως εἶναι ὑποκορ. τοῦ κόκκος μὲ τὴν κατάληξιν -οῦδι (ἀγγελούδι, καλούδι, μαθητούδι, διαλεκτ. γροσοῦδι ἀντὶ γροσάκι κτλ.). δηλ. κοκκούδι > κουκκούδι (ἀφομοίωση).

⁵⁴ Γ. Χατζιδάκι, Περὶ ἀνομοιώσεως ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ, Μεσ. καὶ Νέα Ἑλληνικά, σ. 323 κέξ.

⁵⁴ Ἄρχολέοι φαίνεται πῶς ἦταν ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος: ὡστόσο ὁ

Τσουβίρα ὁ λόφος ὀνομάζεται σήμερα «Τζιβέρα».

Πήγαϊδος· μεγεθυντικὸ τοῦ πηγάϊδι ἀντὶ τοῦ κοινοῦ πηγάδι (ἀπὸ τὴν πηγὴ). Σώζεται καὶ σήμερα.

Βαρσόνερο· ἴσως ἀπὸ τὸ βαρσαμόνερο⁵⁵ (βάλσαμο + νερό). Δὲ λέγεται πιά.

Κουρὴ Ἁγιά Χιώρα· δὲν λέγεται πιά. Πιθανώτατα πρόκειται γιὰ ἐκκλησία Κουρὴ Ἁγιά Σιώνα (Κουρὴ Ἁγία Σιών).

Βρυσίδι· ὑποκορ. τῆς βρύσης. Δὲ σώζεται.

Βαριωνιά· εἶναι τὸ δέντρο φοίνικας. Τὸ τοπωνύμιον δὲ σώζεται ἔτι λέγεται ἓνα χωριὸ τῆς ἴδιας ἐπαρχίας Μονοφατισίου⁵⁶.

ΓΡ. Μ. ΣΗΦΑΚΗΣ

Σ. Λάμπρος, ὁ μόνος ποὺ ἔγραψε ἓνα αὐτοτελὲς μελέτημα γι' αὐτὴ τὴν οἰκογενεῖα, λέει «οἱ Ἀρχολέοντες τῆς Κρήτης» (βλ. Μικταὶ Σελίδες, Ἀθήναι, 1905, σσ. 427 - 433). Ἡ μελέτη αὐτὴ ἔχει ἀρκετὰ ἀνακρίβειες. Σημαντικώτερα εἶναι ὅσα γράφει ὁ E. Gerland στὴν Histoire de la Noblesse crèteoise, (Παρίσι, 1907), σ. 47 καὶ ἄλλοῦ.

⁵⁵) Ἐπίσης Βαρσαμόνερο Ἀπάνω καὶ Κάτω, χωριὰ τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνου, πρβλ. Σταυράκη, ὄπ. παρ., σ. 33, ἀρ. 449 καὶ 463.

⁵⁶) Πρβλ. Σταυράκη, ὄπ. παρ. σ. 50, ἀρ. 764.